

3. Онофрійчук Л. М., Червоний М. В., Грига М. В. Вокально-хорове виховання учнів початкової школи у контексті українських національних традицій. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки, 140-145.
4. Остапчук Л., Василевська-Скупа Л., Басовська С. Шляхи професіоналізації української народнопісенної традиції. Актуальні питання гуманітарних наук 2 (60). С. 104-110.
5. Завальнюк, Н. Леонтович Микола Дмитрович – композитор, диригент, педагог. До 130-річчя від дня народження (1877-1921): <https://library.vn.ua/e-library/katalog/leontovich-mikola-dmitrovich>
6. Кізян, О. Нові дослідження про Миколу Леонтовича: <https://library.vn.ua/news-and-events/novini/sichen-2021/novi-doslidzhennya-pro-mikolu-leontovicha>
7. Кузик, Валентина. Микола Дмитрович Леонтович: біографічна довідка та творчий доробок: <https://composersukraine.org/index.php?id=124>
8. Підгородецька, Ірина. Різдво і музика Миколи Леонтовича: <https://center.ucu.edu.ua/biblioteka-novyny/rizdvo-i-muzyka-mykoly-leontovycha/>
9. Tsuryak, I. O. The Pedagogical and Artistic Activities of Mykola Leontovich in the Framework of the National Education System Development: <https://studentam.net.ua/content/view/7387/97/>
10. Dumchak, I., Kachmar, O., Mochalova, N., Oleksandrenko, K., & Sidorova, I. (2024). Factores socioculturales que influyen en la experiencia de aprendizaje de los estudiantes: un estudio transcultural. *Revista Eduweb*, 18(3), 264–275. <https://doi.org/10.46502/issn.1856-7576/2024.18.03.20>

МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ М.Д. ЛЕОНТОВИЧА В КОНТЕКСТІ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ

*Поліщук Я.Р., здобувачка ступеня вищої освіти «бакалавр»
Науковий керівник: Білозерська А.О., кандидат педагогічних наук,
доцент*

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла
Коцюбинського

В Україні, як і в інших країнах світу, освіта є однією з головних складових загальнолюдських цінностей, тому її відповідність сучасним умовам розглядається передусім із позиції її ролі й місця у суспільстві, взаємозв'язку зі сферою праці. Спираючись на підтримку передової

частини громадськості, освітяни шукали нових шляхів у педагогічній справі, виступали за створення школи, заснованої на принципах гуманізму. Аналіз педагогічної спадщини минулого дозволяє говорити про те, що прогресивні люди свого часу саме школу вважали могутнім важелем перетворення громадського життя. Всі вони говорили про реформу школи, сутність якої бачили в тому, щоб перетворити навчальний заклад на майстерню людяності, щоб школа цілком повернулася до особистості вихованця, надаючи простір для всебічного прояву щирої індивідуальності та своєрідності. Представники прогресивної педагогічної думки в Україні наголошували на вирішальному значенні освіти і виховання не лише для розвитку особистості, а й загального суспільного розвитку, вимагали поширення знань серед народу [1]. Великі просвітителі невпинно боролися за українську національну школу демократичного характеру й гуманістичного спрямування. Одним із представників прогресивної педагогічної думки в Україні вважається М. Д. Леонтович.

Аналіз наукових праць свідчить, що творча та педагогічна діяльність М. Леонтовича були предметом наукових пошуків таких вчених, як М. Гордійчук, М. Грінченко, В. Довженко, В. Дяченко, А. Завальнюк, В. Іванов, Л. Іванова, Н. Кріль, В. Кузик, Б. Луканюк, С. Орфєєв, Я. Юрмас та ін. Інтерес до вивчення педагогічного та творчого доробку М. Леонтовича не вщухає, проблема національного виховання у педагогічній спадщині митця досліджена А. Хоменко [6]; у працях І. Барановської, М. Вацьо, А. Владимирової, А. Ковтуна, С. Якимчук проаналізовано впровадження принципів виховання митця в практику сучасної української школи

М. Леонтовичу, як і багатьом українським композиторам – М. Лисенку, К. Стеценку, Я. Степовому, – притаманне було поєднання творчої, педагогічної і виконавської (диригентсько-хорової) діяльності. Понад двадцять років М. Леонтович віддав роботі вчителя співів у школах різного типу міст Тиврова, Вінниці, Гришиного, Тульчина та Києва. Композитор був добре обізнаний зі станом викладання співів у школах, з художнім рівнем учнівських хорів. Багато сил він віддавав педагогічній праці в учительській семінарії, Музично-драматичному інституті імені М. Лисенка, на диригентських і театральних курсах та курсах працівників дошкільного виховання. У Музично-драматичному інституті імені М. Лисенка і на диригентських курсах М. Леонтович викладав хоровий

спів, основи техніки диригування, теорію музики і контрапункт. Під час занять часто знайомив хористів зі своїми піснями («Дозволь мені, мати», «Ой там, за горою», «Дударик»), виявляючи чудове вміння за дуже короткий час охопити хоровий твір в цілому і створити повноцінне враження. У процесі засвоєння матеріалу він користувався аналітико-синтетичним методом, завдяки чому досягав добрих наслідків. Як викладач музично-теоретичних предметів, зокрема контрапункту, композитор був прихильником методологічних принципів свого вчителя Болеслава Яворського – автора теорії ладового ритму, що була тоді досить поширеною [9].

Досвідченим практиком-методистом виявив себе М. Леонтович і на курсах дошкільного виховання. Дотримуючись стрункої послідовності, він застосовує свої методи вивчення пісень дітьми, пропонуючи спочатку прості, а надалі складні пісенні зразки і звертаючи увагу на складові частини пісні – мотив, фразу, речення, період (куплет), враховує у процесі співу почуття ритму у дітей, застосовуючи при цьому відбивання ритмічного пульсу руками, ногою, пальцями, пропонує спів сидячи і стоячи, спів окремими групами, а потім усіх разом, вважає необхідним вдаватися до музично-слухової наочності, зокрема співу вчителя [5].

Великого значення надавав Микола Леонтович дикції, співацькому диханню, застерігав від надто сильного, форсованого звуку, відстоюючи тихий або голосний спів і відповідне його застосування у виконанні пісень. Даючи поради щодо добору пісень, Микола Леонтович орієнтує вчителів співів на пісні канонічного складу, засвоєння яких створює ґрунт для двоголосного співу.

Одним із завдань в галузі музичного виховання дітей Микола Леонтович вважав розвиток пам'яті, естетичного почуття, відчуття ритму, інтелектуальних сил, почуття спільної солідарності, виявлення громадських інстинктів. Особливу увагу він звертав на розвиток музичних здібностей, дисциплінованість, витримку і волю – важливі фактори, що виховуються засобами хорового співу [10].

Методика музичного виховання Микола Леонтовича спрямована на розвиток у дітей музично-слухових уявлень, а звідси – струнка і логічно продумана система вправ і завдань. Як бачимо, Микола Леонтович йшов від ладової залежності звуків, природи їхнього тяжіння, виховував почуття фіксації тонально стійких звуків, тобто музично слуховий розвиток дітей

базується на ладовій основі. Характерно, що М. Леонтович прищеплює навички читання нотного письма також за принципом відносності звуковисотності, не зв'язуючи музичне мислення дітей певною тональністю. З цього погляду показовими є вправи методичного спрямування, наприклад: «взяти голосом будь-який звук, назвати його «мі», відшукати «фа» та повернутися до попереднього звуку»; «проспівати (на зразок «фа-мі»), «проспівати (на зразок «міфа»), «проспівати (на зразок – «до-ре»)). У цих зразках йдеться про вивчення і засвоєння співанням вправ півтону вниз, півтону й цілого тону вгору [4].

Таким чином, у вивченні нотної грамоти маємо приклади використання Миколою Леонтовичем принципів релятивної системи як усвідомлення відносності висотних положень звуків, сталості інтервальних відстаней. Усе це активізує слухові уявлення учнів і сприяє свідомому й тривкому засвоєнню інтервалів [3]. Надзвичайно цінною рисою підручника є те, що він орієнтує учнів на розвиток їхніх музично-творчих здібностей. Цій меті служить ціла низка цікавих завдань і вправ, що стимулюють діяльність дітей, викликають у них інтерес до предмету, отже, психологічно налаштовують на серйозне вивчення музики.

Композитор підкреслював, що вчитель завжди повинен дбати про розвиток музичних здібностей дітей і використовувати для цього різні методи навчання. Ці засади й сьогодні залишаються актуальними у сучасній педагогіці. Адже тільки творчо працюючий учитель може виховати творчо працюючого учня. Ця істина всім відома. Та не всі ми завжди пам'ятаємо, що процес розвитку творчості та її прояви – такі ж індивідуальні, як кожна особистість. І який би генетичний спадок від батьків не отримала дитина, все ж зазначимо – творцем та інтелектуалом не народжуються, бо все залежить від того, які можливості надає оточення для реалізації того потенціалу, що в нас є [7].

Набутий Леонтовичем практичний досвід вчителя співів ліг в основу підручника «Нотна грамота», написаного композитором у 1919 році. Це, по суті, найперший посібник для середньої школи, створений у післяжовтневий час. Підручник побудовано на тренувальних вправах для співу з листа, поясненні основних розділів елементарної теорії музики, піснях для хорового співу. Весь дидактичний матеріал розміщено у строгій методичній послідовності – від простого до складного, з визначенням самостійних завдань учням, включаючи їхню власну творчість (добір

мелодій). Досить ґрунтовно подано також методику вивчення інтервалів, побудову мажорної і мінорної гам. Як педагог-методист, Микола Леонтович вважав потрібним докладно ознайомити дітей з основами музичної грамоти, він, зокрема, розглядає всі види інтервалів (збільшених і зменшених), а також знайомить учнів з гармонічним і мелодичним мінором. Пісенний репертуар підручника охоплює найрізноманітніші жанри української народної пісні. Тут, зокрема, представлені веснянки, пісні-хороводи, побутові та історичні пісні, дитячі пісні-ігри. Рукопис підручника готував до друку Кирило Григорович Стеценко [4], але у зв'язку з реорганізацією Дніпросоюзу і закриттям музично-видавничого відділу (1920 р.) посібнику, на жаль, не судилося вийти у світ. Не дивлячись на те, що підручник створено давно і в методиці викладання музики з'явилося багато нового, він і досі не втратив свого значення і є корисним матеріалом для учителів музики загальноосвітніх шкіл, студентів педучилищ і педагогічних інститутів.

Українську народну пісню М. Леонтович вважав «джерелом невичерпної краси» [2], рушійною силою формування національної самосвідомості, духовності особистості, її морально-етичного розвитку. Музична та поетична мова української народної пісні була еталоном для митця, вона завжди культивувала кращі риси української ментальності – справедливість, чесність, доброту, працелюбність, свободолюбство, трепетне ставлення до рідної природи. Через народну пісню відбувалося засвоєння рідної мови, (яка до 1917 року була заборонена в освітньому процесі) прищеплювалась любов не тільки до фольклору, а й формувалась мовленнєва культура учнів, утверджувалась їх гуманістична моральність.

Отже, використовуючи у педагогічній діяльності такі принципи національно-патріотичного виховання учнівської молоді як гуманізм, дитиноцентризм, врахування вікових та індивідуальних особливостей, принцип національної спрямованості, полікультурності, історичної і соціальної пам'яті, М. Леонтович закладав основи національної музичної педагогіки. Врахування наукового та педагогічного досвіду композитора при уважному його вивченні може стати вагомим підґрунтям під час складання інтегрованих програм і підручників для сучасної школи, проведення інтегрованих занять. Методична сторона розв'язання проблеми міжпредметних зв'язків передбачає не лише ефективне застосування вже існуючих, а й пошук нових форм, методів, прийомів, від

яких залежить розвиток творчості учнів, прагнення до пізнання наукових істин, активізація розумової діяльності під час вирішення навчальних і практичних завдань.

Список використаних джерел:

1. Білозерська Г. О., Сізова Н. С., Кравцова Н. Є., Кравченко І. М. Технологія розвитку критичного мислення майбутнього педагога-музиканта на заняттях з хорового диригування. Науковий часопис національного педагогічного університету імені м. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. Збірник наукових праць / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. – Випуск 85. – Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2022. С.26-29.
2. Леонтович М. Практичний курс навчання співу у середніх школах України.– Київ : Музична Україна, 1989. 134 с.
3. Мартиненко І. Актуальність музично-педагогічної спадщини М. Д. Леонтовича для розвитку сучасної системи освіти. Мистецька освіта : історія, теорія, технології. Харків: ХНПУ, 2017. С. 50–69
4. Микола Леонтович: музична легенда Поділля: матеріали науково-практичної конференції до 140-річчя з дня народження М. Д. Леонтовича (Вінниця, 13 груд. 2017 р.). Вінниця: Він. обл. краєзн. музей, 2019. 186.
5. Остапчук Л.О., Василевська-Скупа Л.П., Басовська С.Ю. Шляхи професіоналізації народно-пісенної традиції / Л. О. Остапчук, Л. П. Василевська-Скупа, С. Ю. Басовська // Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич 2023. Вип. 60, Т. 2 С. 104 – 110.
6. Хоменко А. Національне виховання особистості у педагогічній спадщині М. Д. Леонтовича. Педагогічні науки. Полтава. 2014. Вип. 60. С. 58-65.
7. Kushnir, Kateryna & Bilozerska, Hanna & Сідорова, Ірина & Kravtsova, Nataliia & Kostenko, Liudmyla. (2021). Integrated professional training of the music teacher by means of innovative artistic and pedagogical technologies. Laplage em Revista. 7. 543-551. 10.24115/S2446-6220202171855p.543-551.
8. Muzyka O., Lopatiuk Y., Belinska T., Belozerskaya A., Shvets I. Art education in the context of the modern educational process. Universal Journal of Educational Research. 2020. Vol. 8(11D). P. 63-68, URL : <http://surl.li/rbtmj>
9. Onofrichuk, L. Priadko, O. Bilozerska, A. Basovska, Iryna Shvets. Develop of students creative skills in the process of a vocal speaking work in the context of musical theater. Modern Science-Moderní věda., P. 43-52.
10. N Sizova, H Bilozerska, S Mudra, R Patyk, Y Bokhonko. Stimulation of students' research activity in the conditions of distance education. Journal of Education and Learning (EduLearn) 18 (3), 991-1000.